

СЕКЦІЯ 5.
РЕАЛІЗАЦІЯ КОНСУЛЬТАТИВНОЇ ПРАКТИКИ В РІЗНИХ СФЕРАХ
ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ СУСПІЛЬСТВА

УДК 378.091.212:159.9.072:005.336.2

Г. Б. Бердник

ПРОФЕСІЙНА СТІЙКІСТЬ ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОЇ КОНСУЛЬТАТИВНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА

У статті проаналізовано основні підходи підготовки психолога-консультанта, визначено та проаналізовано компоненти професійної стійкості майбутнього фахівця психолога.

***Ключові слова:** стійкість, спрямованість, мотив, життєстійкість, доінг-стратегія.*

До постановки проблеми. Демократизація, реформація та інформатизація суспільних, економічних та політичних процесів, що відбуваються у сучасному соціумі сприяла підвищенню попиту до послуг психологів-консультантів у вирішенні проблем в різних сферах життєдіяльності. У світі професій професія психолога-консультанта є найбільш складною та інтегруючою, що інтеріоризує теоретико-методологічні надбання науки та практичну спрямованість діяльності. Саме тому проблема ефективної професіоналізації фахівців даної сфери хвилює як психологів-консультантів, так і тих, хто довіряється їм та очікує кваліфікованої допомоги. Це питання потребує комплексного теоретико-методологічного й практичного вирішення. Актуальність дослідження обумовлена необхідністю запровадження раціональних і ефективних підходів до організації системи підготовки психологів-консультантів.

Аналіз стану розробленості проблеми в спеціальній літературі. Проблемі вивчення особливостей професійної діяльності психолога-консультанта і портрета "ідеального" психолога присвячено дуже багато досліджень (І.Б. Бех, І.С. Булах, Н.І. Пов'якель, Ю.Б. Альошина, Г.С. Абрамова, Р. Кочюнас, Р. Мей, Р.С. Немов, К. Роджерс та ін.) [1, 3]. Зазначається, що необхідно визначити особистісні особливості фахівця, що забезпечують успішність його професійної діяльності. Необхідність обговорення цього питання пов'язана, передусім, з погляду, про те, що робота психолога-консультанта дуже специфічна своїм предметом – індивідуальністю людини. У цьому сенсі породжує безліч проблем, пов'язаних з соціальним статусом професії психолога-консультанта, наприклад, проблема критеріїв ефективності його роботи, рівня її

кваліфікації, зрештою, проблеми підготовки психологів-консультантів. Сама загальна відповідь про роль консультанта криється в розумінні сутності процесу консультування. Основне завдання консультанта полягає в тому, щоб допомогти клієнту у виявленні своїх внутрішніх резервів і в усуненні факторів, що заважають їхньому використанню. Консультант також повинний допомогти клієнту зрозуміти, яким він хоче стати. М. Сох називає це "структуруванням процесу терапії", що може бути первинним і вторинним. Під первинним структуруванням мається на увазі особиста присутність консультанта (психотерапевта) у терапевтичному просторі і значення цієї присутності для клієнта. Вторинне структурування – це діяльність консультанта, що забезпечує максимальний рівень розкриття клієнтів [3].

Ефективність консультанта визначається властивостями особистості, професійними знаннями і спеціальними навичками. Кожний з цих факторів забезпечує якісний консультативний контакт, що і є стрижнем психологічного консультування. У підсумку від консультативного контакту залежить остаточний ефект консультування – зміна особистості клієнта в процесі конструктивних дій консультанта.

Основні якості особистості психолога-консультанта

Національна асоціація професійної орієнтації США	Комітет з нагляду і підготовки консультантів США
<ul style="list-style-type: none">– прояв глибокого інтересу до людей і терпіння в спілкуванні з ними. Цей фактор характеризується як інтерес до людей у силу їхнього буття, а не тому, що деякі з них шизофреніки чи психопати;– чутливість до установок і поведінки інших людей;– емоційна стабільність і об'єктивність;– здатність викликати довіру інших людей;– повага прав інших людей.	<ul style="list-style-type: none">– довіра до людей;– повага цінностей іншої особистості;– проникливість;– відсутність упереджень;– саморозуміння;– свідомість професійного боргу.

Відповідно, слід акцентувати увагу на таких особливостях: чуйність, об'єктивність (неототожнення себе з клієнтами), гнучкість, емпатію і відсутність власних серйозних проблем. До особливо шкідливого для консультанта рис відноситься авторитарність, пасивність і залежність, замкнутість, схильність використовувати клієнтів для задоволення своїх потреб, невміння бути терпимим до різних спонукань клієнтів, низький рівень саморегуляції психічних станів. На думку А. Стогг [6], ідеальним

консультантом має бути людина відверта і відкрита почуттям інших; здатна ототожнюватися із самими різними людьми; тепла, але не сентиментальна, що не прагне до самоствердження, однак повинна мати свою думку і здатна її захистити. Відповідно, у моделі ефективного психолога-консультанта інтегруючим конструктом виступає компонент професійної стійкості, як сталої характеристики особистості, що відображає її здатність активно перетворювати навколишнє середовище в процесі власної діяльності, не зважаючи на мінливі, нестабільні обставини, зберігаючи внутрішню гармонію та психічне здоров'я.

Стійкість, стабільність і інваріантність є не просто відсутність мінливості, скоріше, навпаки, вони покояться на мінливості (І.І. Шмальгаузен). Дане твердження може прозвучати як парадоксальне, однак стійкість повинна включати в себе поєднання сталості та динаміки. Стійкість зазвичай вважається бажаною, бо наявність її дозволяє поєднувати деяку гнучкість і активність дії з деяким сталістю У. Р. Ешбі [5]. Саме це визначення поняття «стійкості» відображає концептуальну основу діяльності психолога-консультанта: з одного боку – постійна готовність до сприйняття нового досвіду, прагнення до саморозвитку та самоактуалізації, постановка реалістичних цілей, з іншого – сталість автентичності, ідентичності, емпатії, відповідальності, як важливих характеристик особистості фахівця. Спеціальні дослідження стійкості особистості, представлені в вигляді цілісного утворення як певного рівня її сформованості, наведені В. Е. Чудневським, який в розумінні моральної стійкості особистості виділяє два взаємопов'язаних моменти. 1. Стійкість особистості як здатність людини зберігати свої персональні позиції і протистояти впливам, які суперечать його особистісним установкам. У цьому випадку стійкість особистості визначається ступенем її руйнування - руйнування її провідних мотивів і установок. Цей момент названий В.Е. Чудневським оборонним. 2. Наступальний момент це стійкість особистості як здатність людини реалізовувати свої особистісні позиції, перетворюючи обставини і власну поведінку [5]. Е.М. Ковальчук [2] розглядає професійну стійкість як відповідність мотивів та інтересів особистості з реальним змістом її праці. Якщо відповідність спостерігається, то людина буде успішно справлятися з професійною діяльністю. Практика сьогодні така, що є безліч наукових психологічних видань, у яких досліджуються особистісні особливості психолога-консультанта, критерії ефективності практичної роботи психодіагноста, розглядаються проблеми ефективності психологічної корекції, і навіть консультативної роботи практичного психолога (Г.С. Абрамова, Ю.Б.Алешина, Р.С. Немов, Є.І. Рогов та ін.), проте залишається нерозкритим питання визначення критеріїв оцінки рівня сформованості професійної стійкості психолога-консультанта, як компонента та умови його ефективної професійної діяльності [1].

3. Проблематика роботи. Соціальна значущість діяльності психолога-консультанта, постійне підвищення його ролі у формуванні і розвитку людини, активна участь у вирішенні нагальних проблем на різних етапах життєвої стратегії викликає необхідність розробки нових ефективних технологій його розвитку як професіонала практика. Сучасна практика підготовки і діяльності психологів-консультантів характеризується наявністю суттєвих суперечностей: між розмаїттям парадигм, концепцій, підходів до розуміння системи підготовки психолога-консультанта та дискурсивним, поліаспектним (однобічним) характером його дослідження; між збільшенням досліджень процесу підготовки психолога-консультанта і безліччю спроб його опису далеко не як цілісної упорядкованої системи; між новими моделями професійно-особистісного становлення майбутнього психолога-консультанта і відсутністю змін в її реальному реформуванні.

Проблема підготовки психолога-консультанта до оптимальної діяльності активно розробляється вітчизняними та зарубіжними дослідниками. Їх результати виступають концептуальною основою для оптимізації змістовно-методичного забезпечення руху психолога-консультанта до конкурентоспроможності та професійної стійкості. Основою цього може виступати розроблений в останні роки психолого-акмеологічний підхід (Б.Г. Ананьєв, К.О. Абульханова-Славська, О.О. Бодальов, В.Г. Зазикін, Н.В. Кузьміна та ін.). Саме такий підхід дозволить розвинути у психолога-консультанта нові для нього якості професійного «Я» на основі попередньо сформованих критеріїв рівня професійної стійкості та компетентності. У рамках даного підходу постає питання розробки концептуальної моделі професійної стійкості психолога-консультанта [4].

4. Основна мета роботи полягає у дослідженні рівня сформованості компонентів професійної стійкості як умови ефективної консультативної діяльності практичного психолога.

5. Матеріали експериментального дослідження. У рамках теоретико-методологічного аналізу проблеми професійної стійкості психолога-консультанта ми виявили такі основні компоненти:

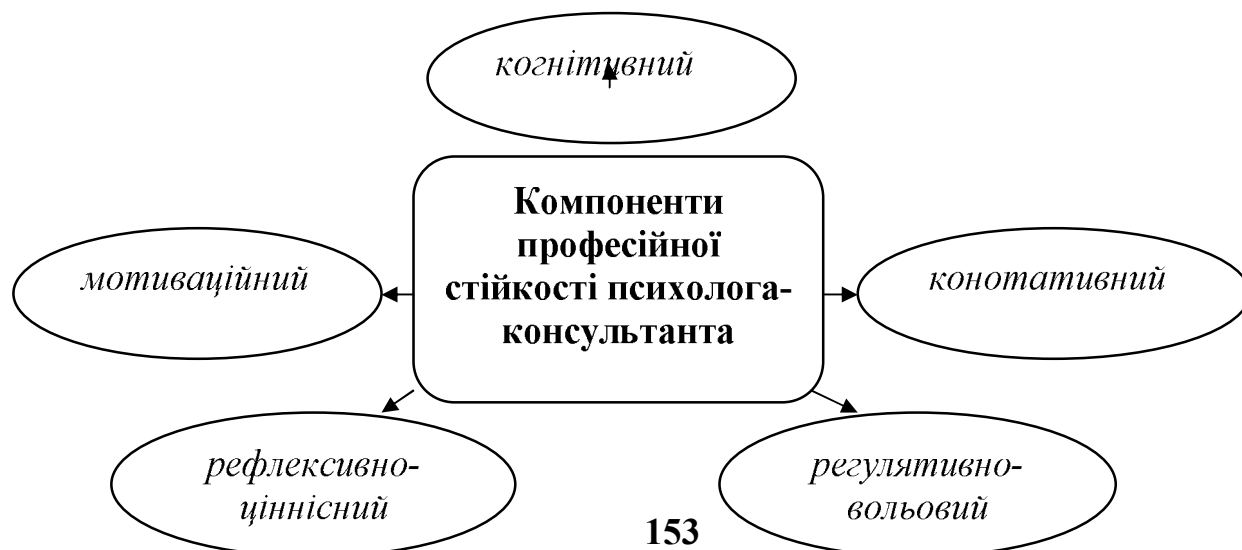

Рис.1 Модель професійної стійкості психолога-консультанта на основі акмеологічного підходу

Емпіричний блок дослідження проводився на базі Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (Україна) серед студентів 3-5 курсів спеціальність «Практична психологія», «Біологія. Практична психологія» та Володимирського державного університету імені Олександра Григоровича та Миколая Григоровича Столетових (Росія) серед студентів 3-5 курсів спеціальність «Психологія», спеціалізація «Клінічна психологія».

В результаті проведення методики «Спрямованість особистості» ми виявили переважаючі тенденції спрямованості особистості майбутніх психологів-консультантів.

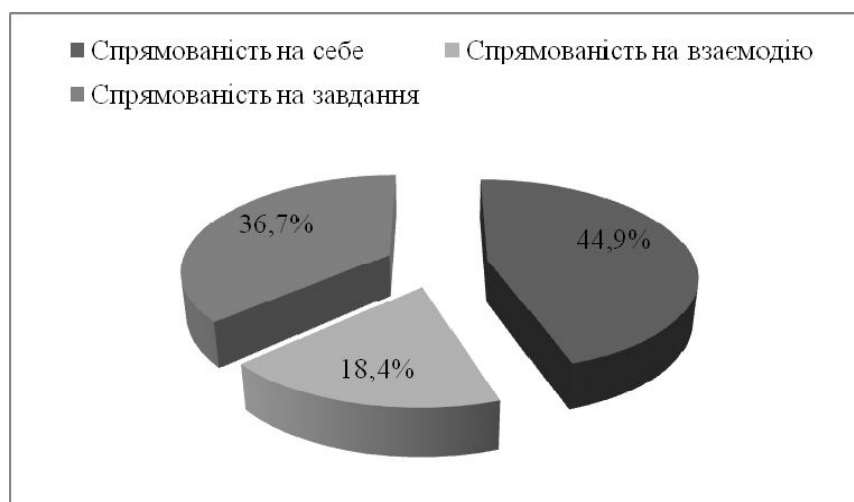

Рис.2 Виявлення рівня спрямованості особистості майбутніх психологів-консультантів

Виходячи з отриманих даних, можна спостерігати, що у студентів більшою мірою домінує спрямованість на себе, тобто на задоволення власних цілей і потреб без врахування інтересів інших людей, прагнення до винагороди і уникнення невдач. Така егоцентрична спрямованість має маніпуляційний і споживчий відтінок. Спрямованість на виконання завдання, на зацікавленість в успіху виконання роботи, на співпрацю має низький ступінь вираженості.

За допомогою методики «Стратегія самоствердження особистості» ми виявили допінг-стратегії поведінки суб'єкта діяльності в процесі вирішення професійних завдань.

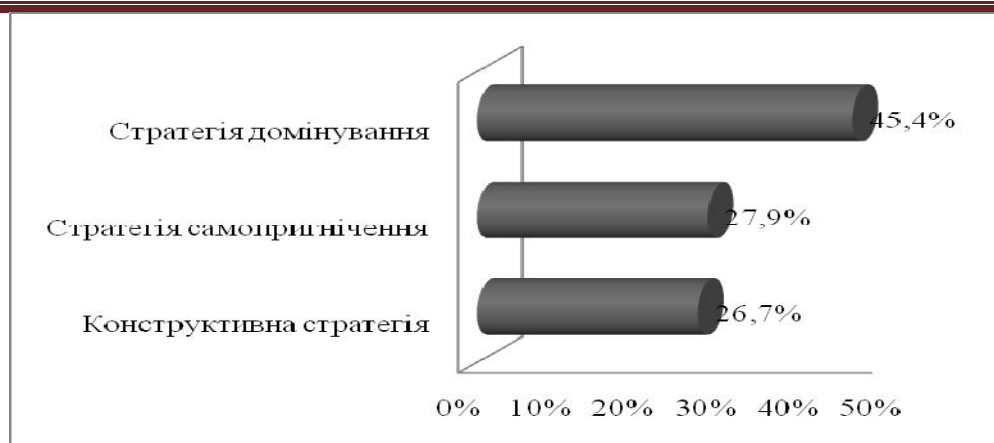

Рис. 3 Виявлення домінуючих стратегій самоствердження особистості майбутнього психолога-консультанта

Провідною стратегією самоствердження виявлена стратегія домінування (45,4%), що у копінг-реакціях проявляється у формі вербальної агресії, у вигляді створення штучних перешкод і зв'язаних з ними станів фрустрації. Дана стратегія виражається у великому прагненні до домінування в міжособових відносинах. Студенти з даною стратегією вважають за краще зберігати стійкість самооцінки за допомогою механізму проєкції. Для них характерні середні значення по чиннику саморозкриття і високі показники по самореалізації. Досить високі показники спостерігаються по шкалі «стратегія самопригнічення» (27,9%), що може виявлятися в конформній установці по відношенню до групи, в пошуку сильного лідера, в прояві гіпервідповідальності та ін. У представників даної групи домінує механізм заперечення. Прагнення до саморозкриття і самовираження має низькі значення. Низький рівень прояву стратегії конструктивного самоствердження свідчить про низьку сформованість елементів конструктивної поведінки та не володіння навичками ефективної самореалізації.

В результаті обробки методики («Мотиви вибору професії») ми отримали наступні процентні співвідношення.

Рис. 4. Визначення мотивів вибору професії психолога-консультанта

Домінуючим мотивом вибору професії виявлено зовнішні позитивні мотиви (39,8%), тобто орієнтування при виборі професії на рекомендації зовнішніх осіб, вплив престижу професії та соціальної затребуваності. Високе процентне співвідношення щодо внутрішніх соціально значущих мотивів свідчить про прагнення професійно зростати, приносити користь людям, з метою здобуття соціальної значущості. Це пов'язано з віковими особливостями респондентів та прагненням до самоствердження та автономності. Низький рівень прояву внутрішніх індивідуально значущих мотивів (17,5%) дає змогу говорити про те, що студенти не орієнтуються на зміст діяльності та не володіють навичками саморозвитку, самопізнання та розширенні професійно-особистісного досвіду.

Завдяки методиці «Тест життєстійкості», ми виявили рівень сформованості компонентів життєстійкості особистості, як міру здатності особистості витримувати стресову ситуацію, зберігаючи внутрішню збалансованість і не знижуючи успішність професійної діяльності.

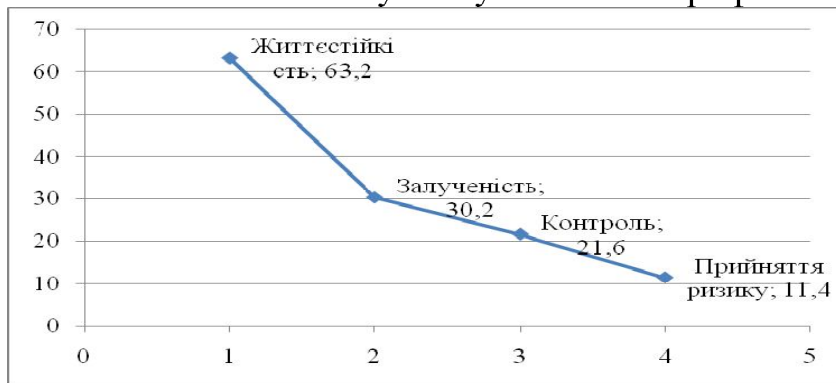

Рис. 5 Визначення рівня сформованості компонентів життєстійкості

За результатами даної методики виявлено, що:

- низькі показники за категорією «залученість» (30,2) свідчать, про те що майбутні фахівці на даному етапі розвитку компетентності не отримують задоволення від власної діяльності, що породжує почуття знехтуваності та відчуття себе «поза» життям;

- низький рівень контролю говорить про те, що у більшості студентів не сформовані навички самоконтролю, саморегуляції та тайм-менджменту, що порушує внутрішню гармонію, та може виступати причиною прояву негативних психічних реакції – тривожність, фрустрацію, агресивність, ригідність;

- низькі показники за шкалою «прийняття ризику» (11,4) свідчать про те, що студенти не володіють навичками інтеріоризації досвіду та знань, не розглядають життя, як спосіб здобуття досвіду, як шлях пошуку комфорту та безпеки.

6. Висновки. Професійна стійкість виступає важливим елементом компетентності та умовою успіху у консультативній діяльності психолога-практика. У рамках теоретико-методологічного аналізу проблеми

професійної стійкості психолога-консультанта виділені такі основні компоненти: мотиваційний, когнітивний, конотативний, рефлексивно-ціннісний і регулятивно-вольовий. Ви процесі дослідження виявлені основні рівні сформованості життєстійкості особистості психолога-консультанта, його провідні мотиви та допінг-стратегії самоствердження в процесі професійної діяльності.

7. Перспективами подальших досліджень в даній області є розробка та впровадження в систему підготовки майбутніх фахівців комплекс технологій розвитку професійної стійкості.

Л і т е р а т у р а

1. Абрамова Г.С. Практическая психология: Учебник для студентов вузов. – 6-е изд., перераб. и доп. – Москва: Академический проект, 2001.
2. Ковальчук Э.М. Формирование профессиональной устойчивости учащихся средних ПТУ: дис ... канд. пед. наук. – Київ: 1988.
3. Кочюнас Р. Психологическое консуль-тирование и групповая психотерапия. – Москва: 2008.
4. Рабочая книга практического психолога: Пособие для специалистов, работающих с персоналом / Под ред. А.А. Бодалева, А.А. Деркача, Л.Г. Лаптев. – Москва: Изд-во Института Психотерапии, 2003.
5. Чудневский В.Э. Нравственная устойчивость личности: Психологические исследования. – Москва: Педагогика, 1981.
6. Storr. A. The Art of Psychotherapy. – New York: 1980.

A. Berdnyk. Professional sustainability as a condition for effective counseling of future practical psychologist.

This article discusses the main approaches and problems of training counselor, as well as to isolate and analyze the main components of a sustainable future professional counselor.

Key words: stability, direction, motivation, resilience, coping strategies.

УДК 159.9

В. А. Вінс

ЕКЗИСТЕНЦІЙНИЙ ВИБІР ОСОБИСТОСТІ В ПРАКТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГА-КОНСУЛЬТАНТА

У статті висвітлюється проблема екзистенційного вибору на основі аналізу різноманітних концепцій вибору, обґрунтування поняття та його диференційних ознак на феноменологічному рівні. Виділені основні властивості та ознаки екзистенційного вибору через розкриття структурного, функціонального та динамічного аспектів.